วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง และการสืบทอดทางดนตรีของนายพิษ รัตนสันเทียะ

RATTANABANLENG PIPHAT ENSEMBLE AND THE MUSICAL SUCCESSION OF MR. PIS RATTANASANTIA

อัครเดช แดนงูเหลือม*

AKARADET DANNGOOLUAM

(Received: July 12, 2022; Revised: August 19, 2022; Accepted: August 24, 2022)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษาสภาพปัจจุบันของวงปี่พาทย์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วยวงปี่พาทย์ตามจารีตและแบบพื้นบ้าน โดยศึกษาวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง ก่อตั้งโดยนายพิษ รัตนสันเทียะ และเป็นหัวหน้าวง นักดนตรีประกอบด้วยกลุ่มเพื่อนร่วมสำนัก และศิษย์มีบทบาทหน้าที่ ในการรับงานพิธีกรรมและประกอบการแสดงในชุมชน

นายพิษ รัตนสันเทียะ ได้รับการสืบทอดทางดนตรีจากครูหลายท่าน ที่สำคัญเป็นศิษย์และนักดนตรีคณะศิษย์เกตุคงของครูบุญยัง เกตุคง ภายหลังเมื่อครูบุญยัง เกตุคง ถึงแก่กรรม จึงก่อตั้งวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงของนายพิษ รัตนสันเทียะ ขึ้นมา ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางดนตรีนั้น นายพิษ รัตนสันเทียะ ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางดนตรีให้ลูกศิษย์ 3 กลุ่ม คือกลุ่มครอบครัว กลุ่มศิษย์ที่มาฝากตัว และกลุ่มนักเรียนในระบบการศึกษา การจัดการเรียนการสอนใช้เครื่องดนตรี สื่อ และเทคโนโลยีประกอบการสอน ใช้วิธีการสอนทั้งแบบเก่าและแบบประยุกต์ โดยมีฆ้องวงใหญ่เป็นเครื่องมือแรกในการฝึกหัดตามหลักวิชาการดนตรีไทย ซึ่งฆ้องวงใหญ่ทำหน้าที่ดำเนินทำนองหลักของเพลง โดยผู้สอนตีทำนองแล้วให้ลูกศิษย์ตีตาม มีการใช้กระบวนการทำซ้ำเพื่อให้เกิดทักษะ

คำสำคัญ : วงปี่พาทย์ การสืบทอดทางดนตรี วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง พิษ รัตนสันเทียะ

* โรงเรียนโนนสมบูรณ์วิทยา อำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา

Non Somboon Wittaya School, Soeng Sang District, Nakhon Ratchasima Province

Abstract

The purpose of this academic article was to study general conditions of the Piphat band in Muang District, Nakhon Ratchasima Province, which is characterized by both traditional and folk styles. Rattanabanleng Piphat ensemble in Muang district, Nakhon Ratchasima province was examined by the author interview with the band leader, participant observation, data analysis, and descriptive presentation. According to the study results, Mr. Pis Rattanasnatia has acted as the founder and leader of the Rattanabanleng Piphat ensemble. The musicians in the band consist of a group of colleagues and disciples. They take the roles and duties on both rituals and performances in the community.

Mr. Pis Rattanasantia inherited music from a variety of teachers, but most significantly, he was a member of the Ket Khong Muang Korat band of Kru Boonyang Ketkong. Rattanabanleng Piphat ensemble was formed by Mr. Pis Rattanasantia after the passing of Kru Boonyang Ketkong. Mr. Pis Rattanasantia has transferred the knowledge of music to 3 groups: family group, committed learners and students in the education system. In the teaching and learning process, musical instruments, media and technology have been used through traditional and modern applied teaching methods. Khong Wong Yai has been employed as the first tool for practicing Thai music as well as served as the song's main melody. The teacher starts playing the melody, followed by the students enhancing their skills through repetition.

Keywords: Piphat ensemble, Musical succession, Rattanabanleng Piphat ensemble, Mr. Pis Rattanasantia

บทนำ

จังหวัดนครราชสีมา เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศที่มีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่อยู่ในนครราชสีมาเรียกอีกอย่างว่า ไทยโคราช เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งคนกลุ่มนี้ใช้ภาษาคล้ายคนไทยภาคกลาง เพียงแต่เสียงวรรณยุกต์

เพี้ยนเหน่อไปบ้าง และมีคำศัพท์สำนวนบางอย่างที่มีลักษณะเป็นของตนเอง เป็นกลุ่มที่แสดงเอกลักษณ์ของเมืองนครราชสีมา โดยกลุ่มไทยโคราชอาศัยอยู่ในทุกอำเภอในจังหวัดนครราชสีมา (ปรีชา อุยตระกูล, 2541, น. 187-192) ทั้งนี้ วัฒนธรรมหนึ่งของกลุ่มไทยโคราชที่สามารถพบได้เหมือนกับกลุ่มคนในภาคกลางคือ วัฒนธรรมการดนตรีในวิถีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรเลงปี่พาทย์ในงานพิธีกรรม

บทบาทของการศึกษาด้านดนตรีที่มีมาแต่โบราณนั้นมีสามสถาบันหลักเป็นแหล่งให้ความรู้ทางด้านดนตรี คือ บ้าน วัด และวัง (สมชาย เอี่ยมบางยุง, 2558, น. 1) โดยหากมองการศึกษาด้านดนตรีไทยในปัจจุบัน มักพบในสถานศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีการวางหลักสูตรและรูปแบบการจัดการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชน ระดับวิชาชีพที่เป็นสถานศึกษาเฉพาะทาง ตลอดจนถึงระดับอุดมศึกษาทั้งที่เป็นหลักสูตรเฉพาะทางดนตรี และการจัดการศึกษาในรูปแบบกิจกรรมส่งเสริม ผู้เขียนพิจารณาพบว่า การศึกษาดนตรีไทยในระบบนั้น อยู่ในสภาวะที่ได้รับการดูแลส่งเสริมจึงไม่ได้อยู่ในขั้นวิกฤตอย่างที่เข้าใจ ในทางกลับกันการศึกษาระบบบ้านดนตรีหรือครอบครัวดนตรีนั้น กลับอยู่ในสภาวะที่น่าวิตก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปแบบบ้านดนตรีปี่พาทย์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา อันมีวัฒนธรรมการบรรเลงปี่พาทย์ทั้งในแบบจารีตและพื้นบ้าน แม้ว่าการก่อตัวของคณะปี่พาทย์ มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แต่การสืบทอดทางดนตรีในรูปแบบบ้านดนตรีนั้นมีโอกาสที่สูญหายไป วงปี่พาทย์หลายวงไร้ผู้สืบทอด ทายาทไม่ได้รับการสืบทอดองค์ความรู้ทางดนตรีจากบรรพบุรุษไว้ ซึ่งอาจทำให้รูปแบบและทางเพลงที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าสูญหายไป จากการที่ผู้เขียนได้เคยศึกษาการสืบทอดวงปี่พาทย์ ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จึงเห็นความสำคัญของการสืบทอดองค์ความรู้ทางดนตรีปี่พาทย์ของนักดนตรีอาวุโสในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ผลจากการศึกษาดังกล่าว พบว่า วงปี่พาทย์ที่มีอายุการก่อตั้งที่ค่อนข้างยาวนาน ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมานั้น คือ วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง โดยมีนายพิษ รัตนสันเทียะ เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นหัวหน้าวงในปัจจุบัน มีประวัติการศึกษาด้านดนตรีรวมไปถึงความรู้ความสามารถทางดนตรีเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ดังที่จะนำเสนอต่อไปนี้

ประวัติคณะรัตนบรรเลง

ปัจจุบันวงปี่พาทย์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมามีหลายคณะ ส่วนใหญ่เป็นวงปี่พาทย์ที่ตั้งขึ้นใหม่หรือแยกตัวออกจากวงเดิมมาสร้างเครื่องดนตรีและรับงานอาศัยนักดนตรีที่รู้จักกันในกลุ่มนักดนตรีในอำเภอเมืองบ้าง ต่างอำเภอบ้าง มาบรรเลงกันไป

ทั้งนี้ วงปี่พาทย์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาที่มีประวัติการก่อตั้งและมีการสืบทอดที่ควรนำเสนอเป็นตัวอย่างการศึกษาวงปี่พาทย์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ณ ที่นี้ คือ วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง

วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง ตั้งอยู่เลขที่ 74/1 หมู่ 6 ตำบลหมื่นไวย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีนายพิษ รัตนสันเทียะ เป็นหัวหน้าวง ด้านการก่อตั้งวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงนั้น นายพิษ รัตนสันเทียะ ได้กล่าวถึงประวัติของวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงไว้ว่า เมื่อครั้งที่ตนยังประกอบอาชีพรับราชการอยู่นั้น ตนได้เป็นศิษย์ของครูดนตรีหลายท่าน และที่สำคัญได้เป็นศิษย์และนักดนตรีคณะศิษย์เกตุคง ของครูบุญยัง เกตุคง ที่วัดโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา อยู่จนกระทั่งครูบุญยัง เกตุคง ถึงแก่กรรม ภายหลังงานพระราชทานเพลิงศพครูบุญยัง เกตุคง ณ วัดโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาเมื่อปีพุทธศักราช 2541 เสร็จสิ้นแล้ว นายพิษ รัตนสันเทียะ จึงออกมาตั้งคณะปี่พาทย์ของตนเองโดยให้ชื่อคณะว่า “รัตนบรรเลง” (พิษ รัตนสันเทียะ, 2564, 18 เมษายน)

เครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง นายพิษ รัตนสันเทียะ หัวหน้าวง กล่าวว่า เครื่องดนตรีส่วนใหญ่สั่งทำมาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนผืนระนาดเอกตนเองเป็นผู้เหลาด้วยความที่นายพิษ รัตนสันเทียะ ประกอบอาชีพในทางช่างอยู่แล้ว จึงมีความรู้ความสามารถในงานช่างเป็นอย่างดี การเหลาผืนระนาด นอกจากใช้บรรเลงในคณะแล้วยังสามารถขายต่อได้อีกด้วย (พิษ รัตนสันเทียะ, 2564, 18 เมษายน) เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดำเนินทำนองและเครื่องกำกับจังหวะอยู่ในสภาพที่ดีพร้อมใช้งานแทบทุกชิ้น แต่ในส่วนของเครื่องดนตรีประเภทกำกับจังหวะหน้าทับนั้นมีสภาพที่ชำรุดอยู่มากชิ้น ทั้งนี้เนื่องจากไม่ได้มีเครื่องดนตรีประเภทนี้ไว้สำรองสับเปลี่ยนทำให้ต้องหมั่นสาวหนังเร่งเสียงอยู่บ่อยครั้ง เป็นเหตุให้ตำแหน่งไส้ละมานของหน้ากลองนั้นอยู่ลึกกว่าระดับปกติ บางชิ้นมีอาการชำรุดค่อนข้างมาก

จากการสำรวจเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงนั้น พบว่าวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงมีเครื่องดนตรีประจำวง 105 ชิ้น จำแนกเป็นเครื่องดนตรีประเภทดำเนินทำนอง 64 ชิ้น เครื่องดนตรีประเภทกำกับจังหวะหน้าทับ 24 ชิ้น เครื่องดนตรีประเภทกำกับจังหวะ 17 ชิ้น ดังนี้

ประเภทเครื่องดำเนินทำนอง

1) รางระนาดเอก จำนวน 2 ราง แยกเป็น

- รางแบบไทย ตัวราง/โขนราง/เท้าราง ทำด้วยไม้ไม่ทราบชนิด เป็นไม้แผ่นตันขัดเงาลงน้ำมัน จำนวน 1 ราง

- รางหงส์ ตัวราง/โขนราง/เท้าราง ทำด้วยไม้ไม่ทราบชนิด แกะสลักลวดลายคล้ายรูปฆ้องมอญ ลงรักปิดทองคำเปลว จำนวน 1 ราง

2) รางระนาดทุ้ม จำนวน 2 ราง แยกเป็น

- รางแบบไทย ตัวราง/โขนราง/เท้าราง ทำด้วยไม้ไม่ทราบชนิด เป็นไม้แผ่นตันขัดเงาลงน้ำมัน จำนวน 1 ราง

- รางหงส์ ตัวราง/โขนราง/เท้าราง ทำด้วยไม้ไม่ทราบชนิด แกะสลักลวดลายคล้ายรูปฆ้องมอญ ลงรักปิดทองคำเปลว จำนวน 1 ราง

3) ผืนระนาดเอก จำนวน 40 ผืน

4) ผืนระนาดทุ้ม จำนวน 9 ผืน

5) ฆ้องวงใหญ่ โขนร้านฆ้องทำด้วยไม้เนื้อแข็งไม่ทราบชนิด ขัดเงาลงทาสีทอง ร้านฆ้องทำด้วยหวายลงน้ำมันยึดติดกับโขน มีลูกมะหวดทำด้วยไม้เนื้อแข็งไม่ทราบชนิด ทาสีทองตรงกลาง ผูกลูกฆ้องทำด้วยโลหะผสมขึ้นรูปด้วยการตี ซึ่งนายพิษ รัตนสันเทียะ เรียกว่า ฆ้องบุ จำนวน 16 ลูก จำนวน 4 ร้าน

6) ฆ้องวงเล็ก โขนร้านฆ้องทำด้วยไม้เนื้อแข็งไม่ทราบชนิด ขัดเงาลงทาสีทอง ร้านฆ้องทำด้วยหวายลงน้ำมันยึดติดกับโขน มีลูกมะหวดทำด้วยไม้เนื้อแข็งไม่ทราบชนิด ทาสีทองตรงกลาง ผูกลูกฆ้องทำด้วยโลหะผสมขึ้นรูปด้วยการตี ซึ่งนายพิษ รัตนสันเทียะ เรียกว่า ฆ้องบุ จำนวน 18 ลูก จำนวน 2 ร้าน

7) ฆ้องมอญวงใหญ่ ทำด้วยไม้ไม่ทราบชนิด หน้าพระด้านซ้ายแกะสลักเป็นรูปกินนร ด้านขวาแกะสลักเป็นรูปหางแมงป่อง ตัวร้านฆ้องและเท้าแกะสลักลวดลายกนกทั้งหมดลงรักปิดทองคำเปลว ผูกลูกฆ้องทำด้วยโลหะผสมจำนวน 15 ลูก เทียบเสียงอย่างมอญ จำนวน 3 ร้าน

8) ฆ้องมอญวงเล็ก ทำด้วยไม้ไม่ทราบชนิด หน้าพระด้านซ้ายแกะสลักเป็นรูปกินนร ด้านขวาแกะสลักเป็นรูปหางแมงป่อง ตัวร้านฆ้องและเท้าแกะสลักลวดลายกนกทั้งหมดลงรักปิดทองคำเปลว ผูกลูกฆ้องทำด้วยโลหะผสมจำนวน 15 ลูก เทียบเสียงอย่างมอญ จำนวน 2 ร้าน

ประเภทเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับ

1) ตะโพนไทย จำนวน 2 ใบ แยกเป็น

- แบบเดิม หุ่นกลองทำด้วยไม้ ขึ้นหน้าด้วยหนัง ไส้ละมานทำด้วยหนังพันเกลียว ใช้หนังเรียดลบเหลี่ยมเป็นสายโยงเร่งเสียง มีรัดอกทำด้วยหนัง จำนวน 1 ใบ

- แบบประยุกต์ หุ่นกลองทำด้วยไม้ ขึ้นหน้าด้วยหน้ากลองชุดทำด้วยพลาสติก ซึ่งนักดนตรีวงปี่พาทย์ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา รู้จักและเรียกกันว่า “หนังย้าด” หรือ “หนังแก้ว” เจาะรูที่ขอบ ใช้ลวดสลิงแทนหนังเรียดเป็นสายโยงเร่งเสียง ไม่มีรัดอก จำนวน 1 ใบ

2) ตะโพนมอญ หุ่นทำด้วยไม้เนื้อเบา ขึ้นด้วยหนังทั้ง 2 หน้า ไส้ละมานทำด้วยหนังพันเกลียว ใช้หนังเรียดลบเหลี่ยมเป็นสายโยงเร่งเสียง เท้าตะโพนทำด้วยไม้แกะสลักลวดลายลงรักปิดทองคำเปลว จำนวน 1 ใบ

3) กลองทัด หุ่นกลองทำด้วยไม้ขัดเงาลงน้ำมัน ขึ้นด้วยหนังทั้ง 2 หน้า ตรึงด้วยหมุดทำด้วยโลหะ ติดหูระวิงที่หุ่นกลอง มีหมอนรองกลองทำด้วยไม้ จำนวน 2 คู่

4) เปิงมางคอก จำนวน 1 ชุด แต่ละชุดประกอบด้วยลูกเปิงมาง 1 ชุด มีจำนวน 7 ลูก ขนาดลดหลั่นเรียงกันตามลำดับ มีสายหิ้วหรือแขวนทำด้วยหนังพันเกลียว หุ่นกลองทำด้วยไม้ ขึ้นด้วยหนังทั้ง 2 หน้า ไส้ละมานทำด้วยหนังพันเกลียว ใช้หนังเรียดลบเหลี่ยมเป็นสายโยงเร่งเสียง ลูกเปิงมาง 1 ชุดแขวนบนแผงเปิงมางคอก 1 ชุดประกอบด้วย 3 แผง แต่ละแผงทำด้วยไม้แกะสลักลวดลายลงรักปิดทองคำเปลว

5) กลองแขก หุ่นกลองทำด้วยไม้ไม่ทราบชนิดขัดเงาลงน้ำมัน ขึ้นหน้าด้วยหนังทั้ง 2 หน้า มีหนังเรียดลบเหลี่ยมอย่างหนาเป็นสายโยงเร่งเสียง จำนวน 2 คู่

6) กลองตุ๊ก หุ่นกลองทำด้วยไม้ขัดเงาลงน้ำมัน ขึ้นด้วยหนังทั้ง 2 หน้า ตรึงด้วยหมุดทำด้วยโลหะ ติดหูระวิงที่หุ่นกลอง มีลักษณะอย่างกลองทัดแต่ขนาดเล็กกว่ามาก จำนวน 1 คู่

7) โทนชาตรี หุ่นกลองทำด้วยไม้ขัดเงา ขึ้นหน้าด้วยหนัง ไส้ละมานทำด้วยหนังวัวพันเกลียว ใช้หนังเรียดลบเหลี่ยมเป็นสายโยงเร่งเสียง จำนวน 1 คู่

8) กลองยาว หุ่นกลองทำด้วยไม้เนื้อเบา ขึ้นหน้าด้วยหนังวัว สายโรงเร่งเสียงทำด้วยเชือกไนล่อน มีกระโปรงคลุมหุ่นกลอง จำนวน 6 ใบ

9) กลองฝรั่ง (Bass Drum) ลักษณะเป็นกลองใหญ่สองหน้า มีหลักสำหรับยึดหน้ากลองทำด้วยโลหะ หน้ากลองทำด้วยพลาสติก มีหูระวิงสำหรับแขวน จำนวน 1 ใบ

10) กลองแต๊ก (Snare Drum) มีลักษณะเป็นกลองสองหน้าขนาดย่อม มีหลักสำหรับยึดหน้ากลองทำด้วยโลหะ หน้ากลองทำด้วยพลาสติก มีชุดสายสแนร์อยู่ด้านหนึ่งทำด้วยโลหะคล้ายลวดสปริง จำนวน 1 ใบ

ประเภทเครื่องกำกับจังหวะ

1) ฉิ่ง ทำด้วยโลหะ 1 คู่มี 2 ฝา จำนวน 4 คู่

2) ฉาบเล็ก ทำด้วยโลหะ 1 คู่มี 2 ฝา จำนวน 4 คู่

3) ฉาบใหญ่ ทำด้วยโลหะ 1 คู่มี 2 ฝา จำนวน 4 คู่

4) กรับ ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เหลาเป็นทรงแท่งสี่เหลี่ยม จำนวน 3 คู่

5) โหม่งมอญ จำนวน 1 ชุด แต่ละชุดประกอบด้วย กระจังโหม่งทำด้วยไม้แกะสลักลวดลายลงรักปิดทองคำเปลว สามารถถอดประกอบได้ สำหรับแขวนลูกโหม่งทำด้วยโลหะ จำนวน 3 ใบ ขนาดลดหลั่นกัน

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า นอกจากมีเครื่องดนตรีที่ใช้ประจำสำหรับวงปี่พาทย์ทั่วไปแล้ว วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงยังพบว่ามีเครื่องดนตรีประเภท “เครื่องภาษา” หรือ “เครื่องออกภาษา” อาทิ กลองตุ๊ก โทนชาตรี กลองยาว กลองฝรั่ง กลองแต๊ก (Snare Drum) ซึ่งไม่พบในวงปี่พาทย์อื่น ๆ ของอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยนายพิษ รัตนสันเทียะ ได้เล่าว่า ครูบุญยัง เกตุคง เป็นผู้ถ่ายทอดเพลงภาษาไว้ให้และนิยมนำมาบรรเลงในงานศพ สอดคล้องกับเรียง รอสูงเนิน (2564, 17 เมษายน) ได้อธิบายว่าการเล่นเพลงออกภาษาได้รับการถ่ายทอดมาจากครูบุญยัง เกตุคงเช่นกัน

ภาพที่ 1 ห้องเก็บเครื่องดนตรีคณะรัตนบรรเลง
ที่มา : ผู้เขียน

นักดนตรีในวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง นายพิษ รัตนสันเทียะ กล่าวว่า นักดนตรีในวงของคณะรัตนบรรเลงนั้น ส่วนใหญ่เป็นนักดนตรีที่รู้จักคุ้นเคยด้วยเป็นศิษย์ครูเดียวกัน กล่าวคือ เคยเรียนวิชาดนตรีกับคุณครูบุญยัง เกตุคงมาด้วยกัน วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงจึงถือว่าเป็นวงที่รวมนักดนตรีรุ่นเก่าคณะเดียวในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา อีกส่วนเป็นกลุ่มนักดนตรีรุ่นใหม่ที่มาฝากตัวเรียนวิชาดนตรีกับนายพิษ รัตนสันเทียะ ด้วยเหตุนี้

การบรรเลงของ วงรัตนบรรเลงจึงสามารถบรรเลงเพลงต่าง ๆ ได้อย่างพร้อมเพรียง นักดนตรีในจังหวัดนครราชสีมาที่เคยร่วมวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง ได้แก่ นายเรียง รอสูงเนิน นายรอง รอสูงเนิน (ถึงแก่กรรม) เป็นน้องชายของนายเรียง รอสูงเนิน นายสุเทพ กิขุนทด ทั้งสามท่านนี้เป็นศิษย์ครูบุญยัง เกตุคง ร่วมสำนักเดียวกับนายพิษ รัตนสันเทียะ หัวหน้าวง นอกจากนี้ ยังมีนักดนตรีที่เป็นกลุ่มลูกศิษย์ของนายพิษ รัตนสันเทียะ อีกส่วนหนึ่ง อาทิ นายประวุฒิ เข็มภาษิต นายสมชาย รัตนะแสง นายสดายุ อุณาพันธ์ นายศราวุฒิ อินทะเดช นายทักษิณ จันทะดี (พิษ รัตนสันเทียะ, 2564, 18 เมษายน)

บทบาทหน้าที่ในการรับใช้สังคมของวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงนั้น มีการรับงานอยู่ในปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ 2 ด้าน ประกอบด้วย

1) ด้านพิธีกรรม คณะรัตนบรรเลง มีการรับงานพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ งานศพเป็นงานที่รับมากที่สุด โดยใช้วงปี่พาทย์มอญรับงานเป็นหลัก รับงานตั้งแต่ 1 เวลา คือ เฉพาะวันเผาวันเดียว หรือรับประโคมศพตั้งแต่ 1 คืน ถึงสูงสุด 7 คืน มีการรับงานทำเพลงประจำกัณฑ์เทศน์มหาชาติ ประจำอยู่ที่วัดเวฬุวนาราม(โคกไผ่) และวัดโคกประดู่ ตำบลหมื่นไวย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา และงานบวงสรวง เททอง ยกฉัตรและยอดเจดีย์ เป็นต้น นอกจากนี้รับงานอุปสมบท และงานมงคลสมรสอยู่บ้าง โดยเฉพาะงานมงคลสมรสนั้นเคยรับบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ไม้นวมผสมเครื่องสาย ซึ่งเป็นคณะเดียวในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ที่รับบรรเลงด้วยวงดนตรีประเภทนี้ นอกจากนี้ยังเคยรับบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรี โขนละคร ซึ่งนายพิษ รัตนสันเทียะ ได้รับการประสิทธิ์เพลงหน้าพาทย์จากครูบุญยัง เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ โดยร่วมกับนักดนตรีศิษย์ที่เป็นชาวนครราชสีมาที่เป็นศิษย์ครูบุญยัง เกตุคง ด้วยกันในนาม “ศิษย์เกตุคงโคราช” (พิษ รัตนสันเทียะ, 2564, 18 เมษายน)

2) ด้านประกอบการแสดง วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงของนายพิษ รัตนสันเทียะ เคยบรรเลงประกอบการแสดงลิเก ตั้งแต่ยุคลิเกโคราชยุคแรก โดยบรรเลงอยู่วิกลิเกแม่เสงี่ยม และขณะที่นายพิษ รัตนสันเทียะ ได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับคุณครูบุญยัง เกตุคง เคยบรรเลงประกอบการแสดงละคร ร่วมกับคุณครูบุญยัง เกตุคง และวงปี่พาทย์คณะศิษย์เกตุคง ส่วนการแสดงรำและระบำเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ นั้น เคยบรรเลงซึ่งอยู่ในลักษณะของการแสดงหน้าไฟในงานฌาปนกิจศพ (พิษ รัตนสันเทียะ, 2564, 18 เมษายน)

ชีวประวัตินายพิษ รัตนสันเทียะ

ด้านประวัติส่วนตัว การศึกษาและการสืบทอดทางดนตรีของนายพิษ รัตนสันเทียะ หัวหน้าวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงนั้น ผู้เขียนพบข้อมูลที่น่าสนใจ ดังนี้

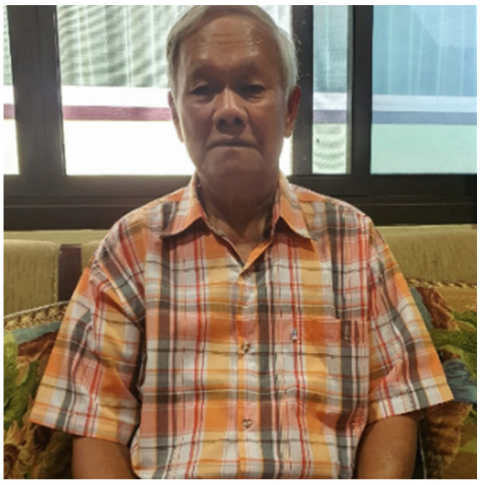
นายพิษ รัตนสันเทียะ ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ สังกัดกระทรวงมหาดไทย (สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดนครราชสีมา) เกิดเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พุทธศักราช 2483 ปัจจุบันอายุ 81 ปี (พุทธศักราช 2564) บิดาชื่อนายขำ รัตนสันเทียะ มารดาชื่อนางสี รัตนสันเทียะ มีพี่น้องร่วมบิดามารดารวม 7 คน ได้แก่

1) นางสมชิต หวังเงินกลาง	ไม่มีความรู้ทางดนตรี
2) นายหรั่ง รัตนสันเทียะ	ไม่มีความรู้ทางดนตรี
3) นางสมเกลี้ยง ประสบธรรม	ไม่มีความรู้ทางดนตรี
4) นายพ่วง รัตนสันเทียะ	ไม่มีความรู้ทางดนตรี
5) นายผล รัตนสันเทียะ	เป็นนักดนตรี
6) นายพิษ รัตนสันเทียะ	เป็นนักดนตรี
7) นางชมพู่ นพวงษ์รังสี	ไม่มีความรู้ทางดนตรี

นายพิษ รัตนสันเทียะ สมรสกับนางลำเจียก รัตนสันเทียะ สกุลเดิม กรสันเทียะ มีบุตรธิดาร่วมกัน 5 คน ได้แก่

1) นางพัชมน รูปสมดี
2) ร้อยตำรวจโทชานุรัตน์ รัตนสันเทียะ
3) นางบุญพัตร รัตนสันเทียะ
4) นางจุฑาพร รัตนสันเทียะ
5) นางพรอนันต์ พรมบุตร

นายพิษ รัตนสันเทียะ สำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านหมื่นไวย และเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนช่างไม้นครราชสีมา (ปัจจุบัน คือ วิทยาลัยเทคนิคนครราชสีมา) จากนั้นได้ศึกษาต่อจนสำเร็จการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรประโยคมัธยมศึกษาอาชีวศึกษาชั้นสูง (แผนกช่างไม้และก่อสร้าง) จากสถาบันเดิม ภายหลังสำเร็จการศึกษาได้เข้ารับราชการในตำแหน่งนายช่างโยธา สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดนครราชสีมา กระทรวงมหาดไทย จนเกษียณอายุราชการในตำแหน่งนายช่างโยธา 7 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดนครราชสีมา กระทรวงมหาดไทย (พิษ รัตนสันเทียะ, 2564, 18 เมษายน)

ภาพที่ 2 นายพิษ รัตนสันเทียะ

ที่มา : ผู้เขียน

ประวัติการสืบทอดดนตรีของนายพิษ รัตนสันเทียะ พบว่า เริ่มศึกษาด้านดนตรีไทยครั้งแรกเมื่ออายุ 12 ปี กับหลวงพ่อเพชร วัดหมื่นไวย โดยเริ่มเรียนฆ้องวงใหญ่ เพลงสาธุการและเพลงชุดโหมโรงเย็น จากนั้นได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูดนตรีหลายท่าน อาทิ

ครูบุญยัง เกตุคง เรียนเพลงหน้าพาทย์ เพลงเถา และเพลงละคร

ครูสกล แก้วเพ็ญกาศ เรียนเพลงเรื่อง เพลงเถา โดยครูสกุล แก้วเพ็ญกาศนั้นเริ่มเรียนดนตรีไทยจาก ครูเหรียญ ผู้เป็นบิดา จากนั้นได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของครูพร้อม สุนทรนัฏครูกล้าย ณ บางช้าง และหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นครูคนสุดท้าย

หลวงราชเริงระบำ (ชาญ อินทรโชติ) (นายพิษ เรียกว่าครูหลวงชาญอินทรโชติ) เรียนเพลงเดี่ยว ทางร้องและวิชาโหราศาสตร์

ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เรียนเพลงเถา และเพลงเกร็ด

ช่วงเวลาที่สำคัญของนายพิษ รัตนสันเทียะนั้น เป็นช่วงที่นายพิษ รัตนสันเทียะรับราชการอยู่ ครูบุญยัง เกตุคง ได้เดินทางมาฝากตัวเป็นศิษย์ครูเต็ก เสือสง่า ครูลิเกที่มีชื่อเสียงของคณะวิกลิเกแม่เสงี่ยม ซึ่งเป็นภรรยาของครูเต็ก โดยครูบุญยัง เกตุคงนั้นมีความสามารถทั้งทางปี่พาทย์และการแสดงลิเก ทำให้มีนักดนตรีลิเกชาวโคราชและใกล้เคียงมาฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบุญยัง เกตุคง อย่างมากมาย รวมไปถึงนายพิษ รัตนสันเทียะด้วย นายพิษ รัตนสันเทียะได้เป็นศิษย์และนักดนตรีคณะศิษย์เกตุคง ของครูบุญยัง เกตุคง ที่วัดโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาอยู่จนกระทั่งครูบุญยัง เกตุคงถึงแก่กรรมลง

ภายหลังงานพระราชทานเพลิงศพครูบุญยัง เกตุคง เมื่อปีพุทธศักราช 2541 เสร็จสิ้นลงแล้ว นายพิษ รัตนสันเทียะจึงออกมาตั้งคณะปี่พาทย์ของตนเองโดยให้ชื่อคณะว่า “รัตนบรรเลง”

นายพิษ รัตนสันเทียะ เคยถ่ายทอดความรู้ทางปี่พาทย์ให้แก่บุตรธิดาทุกคน เมื่อเยาว์วัย ภายหลังเมื่อเติบโตขึ้นบุตรธิดาก็ประกอบอาชีพอื่น ไม่มีใครเอาดีทางอาชีพนักดนตรี แต่ยังพอมีความรู้ทางดนตรีอยู่บ้างทุกคน

ด้วยนายพิษ รัตนสันเทียะ เป็นศิษย์ของครูบุญยัง เกตุคง ครูสกล แก้วเพ็ญกาศ และครูดนตรีมีชื่อเสียงในสมัยนั้นหลายท่าน จึงเป็นผู้มีฝีไม้ลายมือในการบรรเลงเป็นที่ยอมรับในกลุ่มนักดนตรีเมืองนครราชสีมา วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงจึงเป็นวงปี่พาทย์ที่มีชื่อเสียงคณะหนึ่ง เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีผู้มาฝากตัวเป็นศิษย์ของนายพิษ รัตนสันเทียะอย่างมากมาย ภายหลังนายพิษ รัตนสันเทียะ ได้สละเวลาส่วนตัวทำการสอนดนตรีไทยแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหมื่นไวยด้วย (พิษ รัตนสันเทียะ,2564, 18 เมษายน)

การสืบทอดและการถ่ายทอดดนตรีของนายพิษ รัตนสันเทียะ

เมื่อศึกษาการสืบทอดปี่พาทย์นายพิษ รัตนสันเทียะแล้ว พบว่า นายพิษ รัตนสันเทียะมีลูกศิษย์ 3 กลุ่ม กล่าวคือ

1. กลุ่มครอบครัว ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นายพิษ รัตนสันเทียะ ได้ถ่ายทอดความรู้ทางปี่พาทย์ให้แก่บุตรธิดาของตนเองทุกคนตั้งแต่วัยเยาว์ บุตรธิดาของนายพิษ รัตนสันเทียะ จึงมีความสามารถด้านดนตรี และเป็นนักดนตรีของคณะรัตนบรรเลงทุกคน แต่ภายหลังเมื่อเจริญวัยขึ้น บุตรธิดาของนายพิษ รัตนสันเทียะ ไม่มีใครเอาดีทางดนตรีและหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน

2. กลุ่มศิษย์ที่มาฝากตัว เป็นกลุ่มที่ปวารณาตัวเป็นศิษย์ และเข้ามาต่อเพลงกับนายพิษ รัตนสันเทียะด้วยตัวเอง ซึ่งสามารถจำแนกออกได้อีกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ประเภทไม่มีพื้นฐานทางดนตรี และเข้ามาเริ่มต้นเรียนตั้งแต่พื้นฐาน

2) ประเภทมีพื้นฐานทางดนตรี และเข้ามาต่อเพลงเพิ่มเติม โดยส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา

3. กลุ่มนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านประโดก-โคกไผ่ (สถิตวิริยคุณ) ซึ่งนายพิษ รัตนสันเทียะ ได้อุทิศเวลาส่วนตัวให้แก่การสอนดนตรีไทยแก่นักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านประโดก-โคกไผ่ (สถิตวิริยคุณ) ตำบลหมื่นไวย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จนได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณจากนายวิเชียร จันทรโณทัย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา ให้เป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านการอนุรักษ์ดนตรีไทย เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2558

ภาพที่ 3 โล่ประกาศเกียรติคุณนายพิษ รัตนสันเทียะ จากผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา
ที่มา : ผู้เขียน

นอกจากการทำหน้าที่ศิลปินในการรับงาน การบรรเลงดนตรีในวงปี่พาทย์ คณะรัตนบรรเลงของนายพิษ รัตนสันเทียะแล้ว ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางดนตรีของนายพิษ รัตนสันเทียะนั้น มีกระบวนการถ่ายทอด ดังนี้

พิธีกรรมการรับศิษย์ เมื่อเริ่มฝึกหัดดนตรีนั้น นายพิษ รัตนสันเทียะ เลือกวันพฤหัสบดีเป็นวันรับศิษย์ ซึ่งนายพิษ รัตนสันเทียะได้รับคติความเชื่อนี้มาจากหลวงราชเริงระบำ (ชาญ อินทรโชติ) ครูของนายพิษ รัตนสันเทียะ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางโหราศาสตร์ (พิษ รัตนสันเทียะ,2564, 18) โดยให้ศิษย์เตรียม “เครื่องยกครู” หรือเครื่องกำนล ธรรมเนียมการจัดเครื่องยกครูนั้นมีใช้ตั้งแต่การรับศิษย์ไปจนถึงการยกครูหรือบูชาครูก่อนการบรรเลงในงานต่าง ๆ เครื่องยกครูตามแบบฉบับของนายพิษ รัตนสันเทียะนั้นมีการยึดถือขนบจารีตปฏิบัติในการรับศิษย์สืบต่อจากครูของนายพิษ รัตนสันเทียะหลายท่าน ซึ่งเครื่องยกครูหรือเครื่องกำนลในการไหว้ครูและรับศิษย์ของนายพิษ รัตนสันเทียะประกอบด้วย

1) พาน 1 ใบ หรือขันน้ำพานรอง 1 ชุด

2) กรวยพระ 6 กรวย ในแต่ละกรวยบรรจุสิ่งของต่าง ๆ ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ยาสูบ 5 มวน

3) ผ้าขาว ขนาดยาว 2 เมตร 1 ผืน

4) เงินกำนล 24 บาท

5) เหล้าขาว 1 ขวด

ภาพที่ 4 เครื่องยกครูวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง
ที่มา : ผู้เขียน

จากนั้น นายพิษ รัตนสันเทียะ นำศิษย์กล่าวคำยกครู หรือคำบูชาครู โดยมีบทกล่าวบูชาครู ดังนี้

นะโมตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ

นะโมตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ

นะโมตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ

อิมัง อัคคี พาหูบุปผัง อะทังวันทา อาจาริยัง วินาศสันติ สิทธิการิยะ อะปะระปะชา อิมัสมิง ภะวันตุเม

ทุติยัมปิ อิมัง อัคคี พาหูบุปผัง อะทังวันทา อาจาริยัง วินาศสันติ สิทธิการิยะ อะปะระปะชา อิมัสมิง ภะวันตุเม

ตะติยัมปิ อิมัง อัคคี พาหูบุปผัง อะทังวันทา อาจาริยัง วินาศสันติ สิทธิการิยะ อะปะระปะชา อิมัสมิง ภะวันตุเม

พุทธะบูชา ธรรมะบูชา สังฆะบูชา อิติ บูชา เวสุกรรมมหา ปัญจสีขรเทวามหิตา เตปิตุมเห พระอนุรักขันตุ อะระหัง เทมิ

ข้าพเจ้าขอนมัสการ ครูพระฤาษี ครูพ่อแก่ ครูพระพิฆเนศ ครูพระประคนธรรพ คุณพระบิดา คุณพระมารดา ครูอุปัชฌาย์ คุณครูบาอาจารย์ ท่านครูพักลักจำ ครูที่สั่งสอนแนะนำข้าพเจ้ามา ข้าพเจ้าขอบูชา อะระหังเทมิ จากนั้นจึงเริ่มเรียนดนตรีเป็นลำดับไป (พิษ รัตนสันเทียะ, 2564, 18 เมษายน)

ในด้านการจัดสถานที่เรียนของ นายพิษ รัตนสันเทียะ มีการใช้สถานที่สำหรับการสอนอยู่ 2 แห่ง ดังนี้

1) กลุ่มผู้เรียนเป็นบุตรและผู้มาฝากตัวเป็นศิษย์ นายพิษ รัตนสันเทียะ ใช้ห้องเก็บเครื่องดนตรีที่อยู่ในบริเวณบ้านของตนเองเป็นที่จัดการเรียน โดยนักดนตรีกลุ่มนี้ใช้เวลาช่วงเย็นและวันเสาร์อาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดในการเรียน ดังที่นายประวุฒิ เข็มภาษิต เล่าว่า เมื่อเลิกจากโรงเรียนแล้วจะมาต่อเพลงที่ห้องเก็บเครื่องดนตรีที่บ้านครู แล้วถึงจะกลับไปบ้านตัวเองในช่วงค่ำ ถ้าเป็นวันเสาร์ วันอาทิตย์หรือวันที่โรงเรียนหยุดก็จะมาต่อเพลงตั้งแต่เช้าจนถึงตอนเย็น ๆ (ประวุฒิ เข็มภาษิต, 2564, 18 เมษายน)

2) กลุ่มนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านประโดก-โคกไผ่ (สถิตวิริยคุณ) ซึ่งเป็นกลุ่มที่นายพิษ รัตนสันเทียะ ได้เป็นวิทยากรสอน นายพิษ รัตนสันเทียะจึงใช้ห้องเรียนดนตรีโรงเรียนชุมชนบ้านประโดก-โคกไผ่ (สถิตวิริยคุณ) เป็นสถานที่เรียน (พิษ รัตนสันเทียะ, 2564, 18 เมษายน)

การจัดการเรียนการสอนทางดนตรี นายพิษ รัตนสันเทียะ (2564, 18 เมษายน) อธิบายว่า มีการใช้เครื่องดนตรี สื่อ และเทคโนโลยีในการเรียนการสอน ดังนี้

1) เครื่องดนตรี ใช้สำหรับต่อเพลงได้แก่ กลุ่มเครื่องดำเนินทำนอง เช่น ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องมอญวงใหญ่ ฆ้องมอญวงเล็ก ซอด้วง ซออู้ ในการต่อเพลง กรณีที่เป็นกลุ่มลูกศิษย์ที่เข้ามามาเรียนที่บ้าน นายพิษ รัตนสันเทียะ ก็จะใช้เครื่องดนตรีที่บ้านซึ่งเป็นเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ทั้งไทยและมอญในการต่อเพลง สำหรับกลุ่มนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านประโดก-โคกไผ่ (สถิตวิริยคุณ) นั้น ด้วยต้องสอนในสถานศึกษาจึงใช้เครื่องดนตรีที่โรงเรียนมีร่วมกับเครื่องดนตรีของตนเองบ้าง กลุ่มเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับ เช่น ตะโพนไทย ตะโพนมอญ กลองทัด กลองแขก เปิงมางสองหน้า ใช้ไม่บ่อยนัก โดยมากเป็นการใช้เพื่อประกอบการซ้อมเป็นส่วนใหญ่ สำหรับกลุ่มเครื่องกำกับจังหวะ ใช้ฉิ่งและกรับ ในการให้จังหวะในการทบทวนเพลงหรือการซ้อมเพลง

2) การใช้สื่อ พบการใช้โน้ตในการเรียนการสอน เนื่องจากนายพิษ รัตนสันเทียะได้เป็นวิทยากรในการสอนดนตรีแก่นักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านประโดก-โคกไผ่ (สถิตวิริยคุณ) จำนวนผู้เรียนในแต่ละครั้งมีค่อนข้างมาก จึงมีการใช้โน้ตเขียนบนกระดานเพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดทักษะและความจำได้ง่ายขึ้น เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โน้ตของนายพิษ รัตนสันเทียะมีลักษณะเป็นโน้ตตัวอักษรไทยแยกมือซ้ายขวา

3) ด้านเทคโนโลยี พบการใช้แถบบันทึกเสียงและเครื่องบันทึกเสียง นายพิษ รัตนสันเทียะ มีการบันทึกเสียงในการเรียนเพื่อให้ลูกศิษย์นำกลับไปทบทวน

โดยนายพิษ รัตนสันเทียะ ยังปรารภกับผู้เขียนว่า ในอนาคตอยากบันทึกเพลงต่าง ๆ โดยเฉพาะเพลงหน้าพาทย์เก็บไว้เป็นวิทยาทานแก่ผู้ที่สนใจ

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของนายพิษ รัตนสันเทียะ มีการจัดการเรียนการสอน 2 รูปแบบ ได้แก่

1) การจัดการเรียนการสอนที่บ้าน ใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะอย่างโบราณ รูปแบบการเรียนการสอนนี้เรียกว่า “ต่อเพลง” โดยสอนในกลุ่มเครื่องดำเนินทำนองอย่างเดียว ครูเป็นผู้ตีบอกเพลง ให้ผู้เรียนตีตาม มีการให้ผู้เรียนทบทวน ตีซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญ แล้วจึงเริ่มทำนองใหม่ เนื้อหาของหลักสูตรมีเนื้อฆ้องเป็นหลัก ส่วนทำนองแปร เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้มนั้น จะต่อให้สำหรับผู้ที่มีความสนใจเป็นพิเศษ หากผู้เรียนไม่มีความรู้ทางดนตรีจะเริ่มด้วยเพลงสาธุการ ไปจนจบโหมโรงเย็น จากนั้นจึงต่อเพลงเรื่องประเภทเพลงช้า เช่น สร้อยสน พระรามเดินดง เพลงประเภทเพลงเถา ส่วนใหญ่เป็นเพลงที่ประพันธ์โดยครูบุญยงค์ เกตุคง และครูบุญยัง เกตุคง อาทิ พันธุ์ฝรั่ง เถา สยามานุสติ เถา สองฝั่งโขง เถา เพชรน้อย เถา หากผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานอยู่แล้ว หรือผู้เรียนมาศึกษาเพิ่มเติมนั้น การต่อเพลงมักเป็นไปตามความประสงค์ของผู้เรียน ทั้งนี้ ครูจะพิจารณาโดยคำนึงถึงความเหมาะสมในวัยวุฒิและคุณวุฒิของผู้เรียนประกอบกัน

2) การจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียน ด้วยนายพิษ รัตนสันเทียะ ได้อุทิศตนเป็นวิทยากรดนตรีไทยแก่นักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านประโดก-โคกไผ่ (สถิตวิริยคุณ) รูปแบบการจัดการเรียนการสอน จึงเป็นรูปแบบที่ประยุกต์จากรูปแบบมุขปาฐะเดิม โดยยังคงมีครูเป็นผู้สาธิตให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม หากแต่ปรับเปลี่ยนเนื้อหาของเพลงให้มีความกระชับ ง่ายต่อการเข้าใจของผู้เรียน ซึ่งอยู่ในระดับประถมศึกษา เนื้อหาของเพลงเป็นเพลงจำพวกเพลงหน้าทับลาว ได้แก่ ลาวจ้อย ลาวเจริญศรี ต้อยตลิ่งสองชั้น โดยมีการพิจารณาให้ผู้เรียนเลือกเครื่องดนตรีตามความชอบของผู้เรียน

สรุป

วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงเป็นวงปี่พาทย์ที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ก่อตั้งเมื่อปีพุทธศักราช 2541 มีนายพิษ รัตนสันเทียะ เป็นผู้ก่อตั้งและหัวหน้าวงในปัจจุบัน นักดนตรีในวงประกอบด้วยกลุ่มศิษย์ครูบุญยัง เกตุคง หรือที่เรียกว่า “ศิษย์เกตุคงเมืองโคราช” อันเป็นศิษย์ร่วมสำนักเดียวกับนายพิษ รัตนสันเทียะ หัวหน้าวง และกลุ่มลูกศิษย์ของนายพิษ รัตนสันเทียะ หัวหน้าวง มีการรับงานทั้งด้านพิธีกรรม

ปัจจุบันรับบรรเลงปี่พาทย์มอญในพิธีศพเป็นหลัก และประกอบการแสดงซึ่งส่วนใหญ่เป็นการแสดงในรูปแบบของการแสดงหน้าไฟ

ภาพที่ 5 วงปี่พาทย์มอญคณะรัตนบรรเลงประโคมศพ ณ วัดเวฬุวนาราม(โคกไผ่)
ที่มา : ผู้เขียน

การสืบทอดทางดนตรีของนายพิษ รัตนสันเทียะ หัวหน้าวงนั้น พบการสืบทอดจากครูหลายท่าน ครูดนตรีที่สำคัญ คือ ครูบุญยัง เกตุคง ภายหลังเมื่อครูบุญยัง เกตุคง ถึงแก่กรรม นายพิษ รัตนสันเทียะ จึงได้ก่อตั้งวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงขึ้น

การถ่ายทอดดนตรีของนายพิษ รัตนสันเทียะ แบ่งเป็น 3 ระบบ ประกอบด้วย 1) ระบบครอบครัวดนตรี พ่อสอนลูก โดยได้ถ่ายทอดความรู้ทางปี่พาทย์ให้แก่บุตรธิดาของตนเองทุกคนตั้งแต่วัยเยาว์ 2) ระบบศิษย์ที่ต้องมีการฝากตัวเป็นลูกศิษย์ ปวารณาตัวเป็นศิษย์ และเข้ามาต่อเพลงกับนายพิษ รัตนสันเทียะด้วยตัวเอง และ 3) ระบบการศึกษาในสถานศึกษา นายพิษ รัตนสันเทียะ ได้อุทิศเวลาส่วนตัวให้แก่การสอนดนตรีไทยให้แก่นักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านประโดก-โคกไผ่ (สถิตวิริยคุณ) ตำบลหมื่นไวย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สำหรับพิธีกรรมการรับศิษย์เรียกว่า “ยกครู” จะกระทำในวันพฤหัสบดี ใช้เครื่องยกครูเป็นเครื่องบูชา ตามคตินิยมของท้องถิ่น

การจัดการเรียนการสอนทางดนตรีของนายพิษ รัตนสันเทียะ ใช้เครื่องดนตรี สื่อ และเทคโนโลยีในการเรียนการสอน ดังนี้ 1) เครื่องดนตรี กรณีที่เป็นกลุ่มลูกศิษย์ที่เข้ามามาเรียนที่บ้าน นายพิษ รัตนสันเทียะ ใช้เครื่องดนตรีที่บ้านซึ่งเป็นเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ทั้งไทยและมอญในการต่อเพลง และสำหรับกลุ่มนักเรียนโรงเรียนใช้เครื่องดนตรีที่โรงเรียนมีร่วมกับเครื่องดนตรีของตนเองบ้าง 2) การใช้สื่อ เนื่องจากการสอนดนตรีแก่นักเรียนโรงเรียน จำนวนผู้เรียนค่อนข้างมาก จึงมีการใช้โน้ตเขียน

บนกระดานเพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดทักษะและความจำได้ง่ายขึ้น 3) ด้านเทคโนโลยี ใช้การบันทึกเสียงในการเรียนเพื่อให้ลูกศิษย์นำกลับไปทบทวน

รูปแบบการจัดการเรียนการสอน สำหรับการจัดการเรียนการสอนที่บ้าน ใช้วิธีการสอนแบบเก่า “การสอนแบบมุขปาฐะอย่างโบราณ” หรือเรียกว่า “ต่อเพลง” โดยสอนในกลุ่มเครื่องดำเนินทำนองอย่างเดียว ครูเป็นผู้ตีบอกเพลง ให้ผู้เรียนตีตาม และการจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนใช้วิธีการสอนแบบประยุกต์จากรูปแบบมุขปาฐะเดิม โดยยังคงมีครูเป็นผู้สาธิตให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม หากแต่ปรับเปลี่ยนเนื้อหาของเพลงให้มีความกระชับง่ายต่อการเข้าใจของผู้เรียน

อภิปรายผล

วงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลงเป็นตัวอย่างหนึ่งของวงปี่พาทย์ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า บทบาทวงปี่พาทย์ด้านพิธีกรรมในปัจจุบันถูกลดบทบาทจนแทบหายไปจากสังคมเมืองนครราชสีมา พิธีกรรมที่ใช้วงดนตรีถูกลดทอนบางครั้งถึงกับตัดออกเพื่อความสะดวกในสภาพปัจจุบัน วงปี่พาทย์ยังคงมีบทบาทมากเพียงแต่ในพิธีกรรมศพเท่านั้น แต่กระนั้นวงปี่พาทย์ก็ยังต้องปรับไปใช้วงปี่พาทย์มอญแทนวงปี่พาทย์นางหงส์เช่นแต่ก่อน ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดตามความนิยมในสังคม สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functional Theory) ว่า ระบบสังคมเป็นการเคลื่อนไหวเข้าสู่ความสมดุล การปรับความสมดุลของระบบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในระบบความต่อเนื่องของกระบวนการของข่าวสารจากภายในและภายนอก นอกจากนี้ทฤษฎีระบบยังมองว่า ความขัดแย้ง ความตึงเครียด และความไม่สงบสุขภายในสังคมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมทางศาสนาพบเห็นการใช้วงปี่พาทย์บ้างในบางวัด ปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเช่นนี้มาจากความเจริญทางด้านวัตถุ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการรับอิทธิพลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในชีวิตประจำวันของคนในสังคม (ธนาคม พจนาพิทักษ์ 2560, น. 47)

รูปแบบและวิธีสอนของนายพิษ รัตนสันเทียะ มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอน 2 แบบ คือ การจัดการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม และการประยุกต์การจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นต่อผู้เรียนและสภาพสังคมในปัจจุบัน วิธีสอนยังคงใช้รูปแบบเดิม โดยครูเป็นศูนย์กลางความรู้ของผู้เรียน มีกระบวนการพัฒนาตามขั้นตอนที่ครูได้วางแผนไว้ การสอนส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบมุขปาฐะ ใช้วิธีสอนแบบสาธิต เน้นการฝึกทักษะ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีสอนที่มีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนที่ดีที่สุด สอดคล้องกับกฎแห่งการฝึกหัดหรือ

การกระทำซ้ำ (The Law of Exercise or Repetition) ที่อธิบายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นเมื่อมีการฝึกหัดหรือซ้ำบ่อย ๆ และความสัมพันธ์นี้คลายอ่อนลงเมื่อไม่ได้ใช้ (มัณฑรา ธรรมบุศย์, 2559, น. 1-2) แต่ในขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมทางสังคมจำเป็นที่ครูต้องปรับตัว เปลี่ยนแปลง ลดขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และนำไปใช้ได้ทันการ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงมุ่งหวังผลในทางการใช้ประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงรากฐานทางดนตรีที่ถูกต้อง แหล่งความรู้ทางดนตรีในพื้นที่มีโอกาสที่เข้าสู่ระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้ยังคงมีโอกาสน้อยมาก หากผู้จัดการศึกษาตามระบบยังคงไม่เล็งเห็นความสำคัญ

รายการอ้างอิง

ธนาคม พจนาพิทักษ์. (2560). **การสื่อสารเพื่อการจัดการพัฒนาสังคม. (เอกสารประกอบการสอน).** กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ปรีชา อุยตระกูล. (2541). **ของดีโคราช เล่มที่ 1 สาขามนุษยศาสตร์.** กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้าพริ้นติ้ง.

มัณฑรา ธรรมบุศย์. (2559). **ทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์. (เอกสารประกอบการสอน).** พระนครศรีอยุธยา: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

สมชาย เอี่ยมบางยุง. (2558). **การศึกษาดนตรีไทย.** [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 10 เมษายน 2564. เข้าถึงได้จาก http://www.smusichome.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=118537&Ntype=4

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ประวุฒิ เข็มภาษิต. (2564, 18 เมษายน). ศิษย์นายพิษ รัตนสันเทียะ นักดนตรีวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง. สัมภาษณ์.

พิษ รัตนสันเทียะ. (2564, 18 เมษายน). ศิษย์และนักดนตรีคณะศิษย์เกตุคง ผู้ก่อตั้งและหัวหน้าวงปี่พาทย์คณะรัตนบรรเลง. สัมภาษณ์.

เรียง รอสูงเนิน. (2564, 17 เมษายน). ศิษย์และนักดนตรีคณะศิษย์เกตุคง นักดนตรีในจังหวัดนครราชสีมา. สัมภาษณ์.